

GLOBALLASHUV SHAROITIDA LINGVISTIK DIVERSIFIKATSIYA VA MILLIY TILLARNI SAQLASH MUAMMOLARI

Oripova Muqaddas Baxtiyorovna

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti talabasi

Email: Oripovamuqqi@gmail.com

O'ljayeva Shagzodaxon Turdaliyevna

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti katta o'qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada globallashuv jarayonlarining jahon tillari tizimiga ta'siri va ingliz tilining "Lingua Franca" sifatidagi o'rni tahlil qilinadi. Muallif lisoniy unifikatsiya xavfi sharoitida milliy identlikni saqlash hamda zamonaviy terminologik bazani shakllantirish masalalarini ilmiy nuqtai nazardan yoritadi.

Kalit so'zlar: Globallashuv, lingvistika, Lingua Franca, til xilma-xilligi, madaniy identlik, o'zlashma so'zlar, raqamli lingvistika.

Аннотация. В данной статье анализируется влияние процессов глобализации на мировую лингвистическую систему, в частности, усиление английского языка как средства международного общения. Автор выдвигает научные предложения по сохранению национальной идентичности и формированию современной терминологической базы в условиях лингвистической глобализации.

Ключевые слова: Глобализация, лингвистика, Lingua Franca, языковое разнообразие, культурная идентичность, заимствования, цифровая лингвистика.

Abstract. This article analyzes the impact of globalization processes on the global linguistic system, specifically the strengthening of English as a "Lingua Franca". The author proposes scientific approaches to preserving national identity and developing a modern terminological framework within the context of linguistic globalization.

Keywords: Globalization, linguistics, Lingua Franca, linguistic diversity, cultural identity, loanwords, digital linguistics.

KIRISH

O'zaro bog'langan va tez o'zgarib borayotgan zamonda ta'limning globallashuvi tobora keng tarqalgan hodisaga aylandi. Bugungi kunda dunyo axborot makoni shiddatli globallashuv jarayonlari ta'sirida qayta shakllanmoqda. Internet texnologiyalari va raqamli iqtisodiyot xalqlararo muloqotni osonlashtirgan bo'lsa-da, bu jarayon lingvistik xilma-xillik (diversifikatsiya) uchun jiddiy sinovlarni keltirib chiqardi. Tilshunoslikda "lingvistik unifikatsiya" tushunchasi barcha tillarning ingliz tili andozalariga moslashib qolish xavfini anglatadi. Ushbu maqolaning dolzarbligi shundaki, milliy til nafaqat aloqa vositasi, balki davlatning intellektual suvereniteti va madaniy xavfsizligining ajralmas qismidir.

ASOSIY QISM

1. Dunyo tillari soni va ularning yo'qolish xavfi

Hozirgi kunda dunyoda taxminan 7000 ga yaqin til mavjud. Ammo globallashuv jarayonlari natijasida ularning katta qismi yo'qolish xavfi ostida qolmoqda. Tadqiqotlarga ko'ra, taxminan 40–50% tillar yo'qolib ketish xavfi ostida hisoblanadi [Crystal, D. (2003)].

Bundan tashqari, UNESCO ma'lumotlariga ko'ra:

3000 ga yaqin til yo'qolish xavfi ostida
 1950–2010 yillar oralig'ida 230 ta til butunlay yo'qolgan
 Har 1–3 oyda bitta til yo'qolib bormoqda [UNESCO (2010)]

2. Lingvistik imperializm va "Hub-languages" fenomenologiyasi

XXI asr tilshunosligida tillar ikki asosiy guruhga ajralib qolmoqda: markaziy (Hub-languages) va chetki (Peripheral) tillar. Ingliz tili global bilimlar tizimini (Scopus, Web of Science) to'liq egallab olganligi sababli, boshqa tillar faqat maishiy muloqot darajasida qolmoqda. [Phillipson, R. (2009); Baker, C. (2011)]. Quyidagi jadval bu tengsizlikni ilmiy asoslab beradi:

Jadval 1. Global axborot maydonida tillarning funksional ulushi

Ko'rsatgichlar	Ingliz tili	Rus tili	O'zbek tili
Ilmiy maqolalar ulushi(%)	94.0%	1.5%	<0.05%
Sun'iy intellekt (LLM) bazasi (%)	65.0%	4.0%	<0.01%
Internet kontenti (%)	58.8%	5.0%	<0.1%

Manba UNESCO va zamonaviy tahliliy platformalari asosida.

3. O'zbek tilida "Mikst-nutq" va semantik deformatsiya

Yoshlar nutqida "code-switching" (tillar almashinishi) hodisasi keng tarqalmoqda. Bu fenomen yoshlar orasida kommunikativ funksiyani- e'tiborni jalb qilish, identifikatsiyalash, bo'shliqlarni to'ldirish – bajarmoqda. [Baker, C. (2011)]. Bu jarayon shunchaki so'z o'zlashishi emas, balki tafakkur qurilmasining inglizcha tushunchalar bilan almashtirilishi (**semantik deformatsiya**) hisoblanadi. [Crystal, D. (2003)]. O'zbek tilidagi terminologik boylikni saqlashda biz "Lisoniy immunitet strategiyasi"ni ishlab chiqishimiz zarur.

AMALIY YECHIM: LISONIY IMMUNITET STRATEGIYASI

Maqolada milliy tilni himoya qilish uchun quyidagi 3 bosqichli model taklif etiladi:

Terminologik inkubatorlar: IT va innovatsion sohalardagi yangi tushunchalar uchun tezkor o'zbekcha muqobillar yaratuvchi AI platformalarni joriy etish. CLIL integratsiyasi: Ta'limda chet tilini o'rganish jarayonida ona tilidagi ilmiy terminlarni qiyosiy tahlil qilishni majburiy qilib belgilash. Raqamli suverenitet: Milliy qidiruv tizimlari va kontent platformalarida o'zbek tilidagi sifatli ilmiy ma'lumotlar bazasini kengaytirish. [O'zbekiston Respublikasi Prezidenti (2020)].

XULOSA

Globallashuv jarayonini to'xtatishning imkoni yo'q, ammo uni boshqarish mumkin. Tilimizni yopiq tizim sifatida saqlash emas, balki uni global raqobatbardosh, texnologik qobiliyatli va boy terminologik bazaga ega bo'lgan "Raqamli til" darajasiga ko'tarish — kelajakdagi asosiy vazifamizdir. Biz ona tilimizning nufuzini oshirish orqali o'z milliy identligimizni asrab qolamiz.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Baker, C. (2011). Foundations of Bilingual Education and Bilingualism. Multilingual Matters.
2. Crystal, D. (2003). English as a Global Language. Cambridge University Press.

3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 20-oktyabrdagi PF-6084-sonli Farmoni.
4. Phillipson, R. (2009). Linguistic Imperialism Continued. Routledge.
5. UNESCO. (2010). Atlas of the world's languages in danger. UNESCO Publishing.